

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

HRVATSKA GLAZBENA BAŠTINA

Boris Papandopulo: MUKA GOSPODINA NAŠEGA ISUKRSTA

Petar Zdravko Blajić

Zagrebačka izdavačka kuća *Jugoton* uz sudjelovanje Muzičkog informativnog centra Zagreb, RTV Zagreb i Komisije za kulturne veze s inozemstvom Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH, izdala je početkom ove godine, u nizu *Hrvatska glazbena baština*, oratorij za soliste i muški zbor a cappella *Muka Gospodina našega Isukrsta (po Ivanu)* od Borisa Papandopula.

Djelo je skladano 1935., a slijedeće 1936. godine doživjelo je u Splitu svoju praizvedbu; izvelo ga je splitsko pjevačko društvo »Zvonimir«. I od tada samo se je navodilo u popisu Papandopulovih djela, navodilo ali ne i izvodilo, tako da je izvođenje u Splitu u okviru »Splitskog ljeta« 1970. i na »Dubrovačkim ljetnim igrama« 1971. bilo pravo otkriće. Spomenimo ovom zgodom da se je u Splitu 1971. dugo spremala praizvedba također ranije skladane (1936.) Papandopulove *Hrvatske mise*. Nakon poznatih političkih događaja pri koncu te godine, do toliko najavljavane i očekivane izvedbe, iako se je na spremanje potrošilo mnogo vremena i novca, ni tada ni poslije nije došlo. Vjerujemo da bi ta misa bila još jedno otkriće i ništa manja glazbena senzacija od same *Muke*.

Kao već zreli i dokazani skladatelj za svoga djelovanja u Splitu, razumije se da je Papandopulo pratio vjerske obrede i slušao vrlo stare i karakteristične napjeve, osobito kroz Sveti Tjedan. ne samo doživljajem vjernika nego i profinjenim uhom glazbenog umjetnika. Crkva Svetoga Križa u Splitu sa svojim napjevima bila je, moglo bi se reći, najtipičniji predstavnik splitske religiozne gradsko-težačke sredine. Što se tiče samih napjeva oni su, čini se, zadnjih petnaestak godina nestali u nepovrat.

Papandopulo će u svojoj mladosti u religioznoj tematici češće tražiti i nalaziti poticaj i inspiraciju. U dvadeset i prvoj godini sklada *Slavoslavlje*, u čvadesetdevetoj *Muku*, u tridesetoj *Hrvatsku misu*. Sve su to opsegom veća djela i u opusu svoga autora vrlo važna. Zahvaljujući njegovoj velikoj glazbenoj kulturi i »ispečenom zanatu« te uvijek svježoj kreativnoj glazbenoj imaginaciji napjev *Muke* iz Svetoga Križa poslužio mu je svojom melodikom i čitavom svojom strukturom kao dobar temelj i predložak s kojeg polijeće, o koji se odupire i na koji slijeće autorova mašta, tako da nam slušanje ove *Muke* doziva u pamet nešto vrlo poznato a u isti mah nešto posve novo i svjež.

Iako je Papandopulo prolazio kroz različite faze i prihvaćao različite stilске izražajnosti, nikada se nije posve izjednačio ni s jednim stilom, nego je uvijek znao stilске tipičnosti asimilirati i učiniti svojim; tako je i ova *Muka*, koliko god je zbog svoga glazbenog, tematskog i jezičnog konteksta naša, — hrvatsko-primorska — nastala baš u vrijeme autorove umjetničke opredjeljenosti za nacionalni stil — dovoljno umjetnički izgrađena i sugestivna da može biti vrlo zanimljivom i za slušatelje izvan našeg izražajnog i doživljajnog mentaliteta. I njemu može podraškati uho ona oporost, ona rustičnost, ponešto u formi i još više u melodiji i harmoniji. Strani slušatelj bi mogao doživjeti *Muku* kao zanimljivo i uspješno igranje i koketiranje s folklorom, kao njegovu potpunu asimilaciju i onda slobodnu interpretaciju.

»Muka-pasija« Kristova interpretira nam riječima četiriju evanđelista događaj Kristove muke i smrti. U svom osvrtu na izvedbu u Dubrovniku Đorđe Šaula kaže: događaj kršćanske legende (još uvijek legende!), a Nikša Gligo u popratnom tekstu uz ploču evanđelista Mateja naziva Mate, iako, vjerujemo, nije nikada ime evanđelista Mateja susreo u tom obliku. U kršćanskoj liturgiji čitanje muke vrlo rano poprima svoj stil i njezini se pojedini dijelovi vrlo rano pjevaju, najprije koralno a poslije zorno i polifono. Ne znam zašto Gligo kaže da je muka već od XII. stoljeća bila osnovni elemenat kršćanske propagande, i u svome tekstu to nekoliko puta ponavlja, kada je potpuno sigurno da je tekst muke u biti poticaj na proživljavanje Kristove smrti i uskrsnuća, tajne pashalnog misterija, poziv na pokoru i skrušenost, a nipošto propagandno sredstvo ili trik. Krist nije umro i Crkva nije propagirala njegovu muku i smrt iz nekih filozofskih ili ideoloških motiva, da bi ukazala na nekakvu kategoriju »vrhovne patnje« ili »smrti za ideju«, ni u vrijeme koralnih, ni motetskih, ni oratorijskih-pasijskih skladbi.

Nazovimo Papandopula iz vremena nastanka *Muke* sakralnim umjetnikom, zaljubljenikom u naše, a svako drugo ideološko natezanje bila bi sila nad jednim životnim periodom i stavom. Još će se jednom Papandopulo vratiti splitskom pučkom pjevanju u *kontakti u čast Gospi od Zdravlja*, koja je skladana i izvedena prije nekoliko godina.

Čitav autorov opus, kada se druži sa zapisanom ili usmenom baštinom, uvijek nosi autorov osobni pečat. Kao što mu glazbene periode vremenski teško možemo razgraničiti — jer se skupa isprepliću — tako ga je teško slijediti i u njegovim izvan glazbenim opredjeljenjima i u tome naći jednu stalnu crtu. Reče netko da je Papandopulo stalan u svojim nestalnostima. Vjerujemo mu i kao čovjeku i kao umjetniku i umjesto velikog filozofiranja i natezanja oko njegovih opredjeljenja prihvaćamo ga takvim kakav nam se predstavlja iz dana u dan.

Sama je, dakle, *Muka* skladba oratorijskog tipa za muške soliste i muški zbor a cappella, što i velikog i spretnog majstora kao što je Papandopulo ipak ograničuje, kao što će ga i sam rekonstrukcijski karakter djela još više svutavati; no zato će on, spontano i nenametljivo, iskoristiti opće karakteristike oratorijske muke i više se prepustiti osobnom glazbenom tumačenju bogatih melizama karakterističnih za hrvatsko-primorsko crkveno pjevanje, bilo da to povjerava solistima ili zboru. Zborni dijelovi često nas podsjećaju da su isti ljudi-mladici pjevali i podoknice i muku i da je stil iz crkve, volens-nolens, utjecao na svjetovno, kao što će i svjetovno utjecati sa svoje strane na crkveno pjevanje. Stoga i u Papandopulovoj *Muci* nailazimo na zborne dijelove skladane i na ploči otpjevane u stilu dalmatinskog klapskog pjevanja. Polifoni dijelovi, kojih inače nema mnogo, djeluju naravno, jednostavno, dijaloški. Priprostoj naivnosti i u isto vrijeme snažnoj dramatičnosti pridonosi i arhaičnost teksta uzetog iz zbirke *Istomačenja Epistolah i Evanđeljah priko svega godišta*.

Završni dio, zbor »Pláč puka kršćanskoga« nakon Kristovih riječi: »Svršeno je«, slobodnije je rađen na glazbenom predlošku vrlo starog napjeva anonimnog autora: »O biči priliuti«. Taj zbor djeluje kao vrlo efektan smiraj nakon cijele »Božanske tragedije«.

Solističke dionice autor je povjerio kako je i uobičajeno. Evanđelista i dio sporednih uloga pjeva tenor, ostali dio sporednih uloga pjeva bariton i bas,

a Krista tenor. Čini nam se da je Kristov patnički ali dostojanstveni mir kadikada narušen velikim melodijskim rasponom.

Treba reći da je to zaboravljeno djelo kod svog premijernog izvođenja u Splitu i Dubrovniku, kod najave, izazvalo osrednje zanimanje; no nakon izvedbe, po gotovo općem priznanju, to je bio glavni i jedinstveni glazbeni doživljaj tog »Splitskog ljeta« i tih »Dubrovačkih ljetnih igara«. Kritika je *Muku* nazvala Papandopulovim remek djelom »koje bi nadalje moralo vijorit poput 'crvene krpe' pred mnogim domaćim programatskim glavama signalizirajući životarenje još mnogih vrijednih djela koja iz tko zna kakvih razloga lijepo drijemaju po prašnjavim arhivima, a za to se vrijeme serviraju pomodni artikli najtanje sumljive ambalaže« (J. Martinčević).

Premjernom izvedbom u katedrali sv. Duje i u Dubrovniku u dominikanskoj crkvi dirigirao je sam autor iznenađen već za vrijeme same predstave odobravanjem publike i poslije još više ocjenama u tisku i na radiju. Veliki muški zbor bio je sastavljen od pjevača Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu, katedralnog zbora sv. Duje i pjevača crkve Gospe od Zdravlja. Zborni su dijelovi u skladbi uspjeliji dio, a pri izvođenju zbor je bio u cjelini sigurniji i uspjeliji partner. I inače zbor splitskog kazališta je sastav koji je gotovo u svim nastupima svoju ulogu korektno izvodio, a za to, osim što treba zahvaliti vrsnim pjevačima zbora, treba zahvaliti i prof. Eduardu Tudoru koji je u stvari izvježbao zbor za *Muku* i za neizvedenu *Hrvatsku misu*. Prof. Tudor je, čini se, i najzaslužniji što je Papandopulova *Muka* bila ušla u repertoar Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu i što se mogao sastaviti takav jedan potentan zbor. Na žalost, uz tolika spomenuta imena na Jugotonovoj ploči uopće nije navedeno ime prof. Tudora kao uvježbavatelja zbora i možda najzaslužnijeg za čitav uspjeh zbora i izvođenja. Papandopulo je samo dalmatinskim, splitskim pjevačima htio povjeriti svoje djelo, a kod spremanja zbora osobno je imao veliko povjerenje u Tudorov rad. Ovom izvedbom ovako izvježban zbor održao je pravu lekciju, reče jedan kritičar, kako se može čisto i precizno pjevati a cappella. Solisti su u ova dva nastupa o kojima govorimo (Split, Dubrovnik) odnosno u snimku na ploči bili: o. Josip Soldo kao evanđelist, zatim Zvonimir Prelčec, Ante Matanović i Franjo Petrušaneć. Soldo je, očito, ljepotom glasa sigurno najbolji među solistima. Kritičarima je ponešto zasmatalo, što je i na ploči uočljivo, prenaplašena patetika izražavana ponajčešće glissandima, a i udisaji su česti i kadikada nenaravni, prekidaju melodijsku liniju. Njegovo je pjevanje I. Mandić nazvao u *Vjesniku* senzacijom večeri. Naime, on je kao evanđelist — po zvanju svećenik — s najdužom ulogom stajao ravnopravno uz bok profesionalnih pjevača solista u ovoj *Muci*. Čini nam se da je, uz svoju ljepotu i snagu glasa, Prelčec zajedno s Papandopulovom melodijom, oduzeo nešto Kristovu miru i prisebnosti u tim časovima muke i agonije. Možda je sam oratorij ponešto predug, ali to je razumljivo zbog dužine teksta muke. U svakom slučaju, dosada ne dolazi u obzir, tjeraju je toliki izvanredni ugođaji.

Jugotonov pothvat je svakako hvalevrijedan. Pružio nam je mogućnost slušanja i meditiranja nad tim, kako kažu, možda najboljim hrvatskim i južnoslavenskim oratorijem. A što snimak nije načinjen u idealnim studijskim uvjetima, nego je uzet sa »živog izvođenja« u katedrali svetoga Duje u Splitu, možda je i prednost. Čudno je ipak da Jugoton pravi neoprostivu tehničku pogrešku što u pola melodijske fraze na gotovo dva najzanimljivija mjesta prekida stranu ploče ili mijenja ploču. Gligov popratni tekst je informativan, no ponešto nategnut — ideologiziran. Čemu?

Pojava *Muke* — dviju LP ploča — u Splitu je bila prava diskofilaska senzacija i dvije prispjele pošiljke bile su doslovno razgrabljene. — Zahvalni smo u prvom redu Papandopulu kao autoru djela, prof. Tudoru na dobro uvježbanom zboru i, možda, na uvrštenju djela u repertoar »Ljeta« i »Igara«, pjevačima udruženih zborova, solistima i svima koji su pridonijeli da dođe do izvođenja u Splitu, Dubrovniku i drugdje, kao i snimka na ovoj ploči.

Svi su kritičari u svojim osvrtima na izvedbe zaželjeli da ovo djelo bude često na repertoaru i »Ljeta« i »Igara«, odnosno radija i televizije, i drugdje. No čini se da su to ostale puste želje. Šteta.